

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
 माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाश कुमार दुंगाना
 माननीय न्यायाधीश श्री हरिप्रसाद फुयाल

फैसला

०७३-८१-१२६८

मुद्दा : अंश चलन।

काठमाडौं जिल्ला, टोखा चण्डेश्वरी नगरपालिका वडा नं.४ बस्ने कसिनारायण पुनरावेदक
 डंगोल महर्जन ----- १ वादी

विरुद्ध

पुनर्वीर डंगोलको छोरा काठमाडौं जिल्ला, टोखा चण्डेश्वरी नगरपालिका वडा नं.४	
बस्ने काजिलाल डंगोल (महर्जन) ----- १	
ऐ. को छोरा ऐ.ऐ. बस्ने पुनलाल डंगोल (महर्जन) ----- १	
नेकु सिं डंगोलको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने सुखनारायण डंगोल (महर्जन) ----- १	प्रत्यर्थी
सुर्यवीर डंगोलको धर्मछोरा ऐ.ऐ. बस्ने दशनारायण डंगोल (महर्जन) ----- १	प्रतिवादी
शिलाल डंगोलको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने रामबहादुर डंगोल (महर्जन) ----- १	
ऐ. को छोरा ऐ.ऐ. बस्ने ज्ञानबहादुर डंगोल (महर्जन) ----- १	
ऐ. को छोरा ऐ.ऐ. बस्ने न्हुच्छेबहादुर डंगोल (महर्जन) ----- १	

सुरु तहको फैसलाको विवरण

फैसला गर्ने अदालत	काठमाडौं जिल्ला अदालत
फैसला गर्ने न्यायाधीश	माननीय न्यायाधीश श्री शालिग्राम कोइराला
फैसला भएको मिति	२०७२।०२।०७

पुनरावेदन तहको फैसलाको विवरण

फैसला गर्ने अदालत	पुनरावेदन अदालत पाटन
फैसला गर्ने न्यायाधीशहरु	माननीय न्यायाधीश श्री लेखनाथ घिमिरे

R.

माननीय न्यायाधीश श्री पदमराज भट्ट

फैसला भएको मिति

२०७२।०८।१७

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १२(१) को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम मुद्दा दोहोन्याई हेर्ने अनुमति प्रदान भई पुनरावेदनको रोहमा दर्ता हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छः-

मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य

१. मेरो बाजे लक्ष्मीवीर तथा बज्यै सिंतेली डंगोलको मृत्युपछि नजिकका हकदार निजहरुको छोराहरु जेठो सूर्यवीर डंगोल १, माहिलो पुनवीर डंगोल १, साहिला न्यकुसी डंगोल १, काहिला ज्ञानवीर डंगोल १, कान्छो फिरादीको पिता सिद्धिनारायण डंगोल १ समेत ५ जना भएकोमा जेठो सूर्यवीरको मृत्युपछि निजका हकदार निजको श्रीमती सकुमी डंगोल समेतको मृत्यु भएको र पुनवीर तथा निजका श्रीमतीका मृत्युपछि नजिकका हकदार छोराहरु विपक्षी काजिलाल डंगोल, पुनलाल डंगोल समेत २ जना भएको र न्यकुसी तथा निजको श्रीमतीको मृत्युपछि नजिकका हकदार निजहरुको छोरा विपक्षी सुखनारायण डंगोल, दशनारायण डंगोल भएको र ज्ञानविर डंगोल तथा निजको श्रीमती घोचाको मृत्युपछि नजिक हकदार निजहरुको छोराहरु विपक्षी रामबहादुर डंगोल, ज्ञानबहादुर डंगोल तथा न्हुच्छेबहादुर डंगोल हुन्। कान्छो छोरा मेरो बाबु सिद्धिनारायण डंगोलको २०२३ सालमा मृत्यु भई निजको श्रीमती मेरो आमा चाकला डंगोलले म फिरादी एकलो छोरालाई छोडी २०२५ सालमा अरु व्यक्तिसँग पोइला गएको हुँदा विपक्षीहरुसँग सगोलमा रही बसी खाई हुकी संयुक्त रूपमा सम्पूर्ण जग्गा भोगचलन गरी आईरहेको छु। हालसम्म अंशवण्डा भएको छैन। फिरादी र विपक्षीहरु बाहेक अरु अंशियार छैन। हामीहरुको मानो छुट्टिएको कानूनी लिखत नहुँदा फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी विपक्षीबाट तायदाती फाँटवारी लिई सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ४ भाग लगाई ४ भागको १ भाग अंश अड्डैबाट चलनचलाई पाउँ भन्नेसमेत बेहोराको फिरादपत्र मागदावी।
२. विपक्षी वादीले मिति २०५७।०३।०८ मा हामीलाई विपक्षी बनाई यसै सम्मानित अदालतमा अंशचलन मुद्दा दायर गरी विपक्षी वादीले तारेख समेत गुजारी बसेको अवस्थामा मिति २०५८।०८।०७ मा फैसला समेत भई सकेकोमा हाल पुनः मिति २०७१।०९।२२ मा अंशचलन मुद्दा गरी फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गर्न पाईदैन। निज विपक्षीले मिति २०५७ सालमा अंश मुद्दा

गदकि अवस्थामा मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सकेको अवस्थामा हाल आएर अंशचलन जस्तो झुष्ठा बनावटी फिराद दायर गरेको हुँदा फिराद खारेज गरी पाँ भन्नेसमेत बेहोराको प्रतिवादीहरूको संयुक्त प्रतिउत्तर जिकिर।

३. वादीले यिनै प्रतिवादी समेतका उपर दायर गरेको सम्बत् २०५७ सालको दे.नं. ५३७५ को अंश नामसारी मुद्दामा फिराद दावीमा उल्लेखित सम्पत्ति वण्डा हुने अवस्थाको नहुँदा वादी दावी पुग्न नसक्ने भनी यी वादीको दावी नपुग्ने गरी यस अदालतबाट मिति २०६१। १०। ०४ मा फैसला भएकोमा यी वादीका नाममा जारी भएको पुनरावेदनको म्याद मिति २०६१। १२। ०८ मा यी फिरादीले हातैमा बुझी तामेल भएको देखिन्छ। सो फैसलामा चित नबुझेको भए सो तामेली म्यादको अवधिभित्र यी वादीले पुनरावेदन गर्नु पर्नेमा पुनरावेदन नगरी मुद्दा अन्तिम भै बसेको देखिन्छ। मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं. ले अड्डामा मुद्दा परी फैसला भएपछि सो फैसला उपर ऐन बमोजिमको पुनरावेदन नभई सोही मुद्दामा उसै झगडियाका नाउँको फिरादपत्र लिई सुन्न हुँदैन। लिएको भए पनि खारिज गरिदिनु पर्छ भनी प्रष्ट रूपमा व्यवस्था गरेको पाइन्छ। उल्लेखित कानूनी व्यवस्थाको प्रतिकूल हुने गरी यी वादीले सोही पहिले दिएकै मुद्दाको विषयमा पुनः फिराद लिई आएको देखियो। यस्तो अवस्थामा तथ्यमा प्रवेश गरी रहन नपर्ने भई प्रस्तुत फिराद मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं. बमोजिम खारेज हुने ठहर्छ भन्नेसमेत सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०७२। ०२। ०७ मा भएको फैसला।

४. २०५७ सालको दे.नं. २०५९ को दोस्रो पटक चलेको अंश मुद्दामा प्रतिवादीहरूले वादीलाई १ भाग अंशौ पाउने भन्ने व्यहोराको प्रतिउत्तर दिएको अवस्थामा मुलुकी ऐन, अंश वण्डाको ३२ नं. प्रतिकूल हुने गरी मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं. बमोजिम फिराद खारेज गरेको फैसला त्रुटीपूर्ण छ, सुरुको अंश मुद्दामा म सहितका ४ जनाले ५ जनाको नाउँमा फिराद गरेकोमा दोस्रो पटकको फिरादमा ७ जनालाई प्रतिवादी बनाई फिराद दिएको हुँदा फरक अवस्था छ, यसरी वादी र केही प्रतिवादीहरु एकै हुँदैमा प्राङ्गन्यायको सिद्धान्त आकर्षित हुन सक्दैन, वादीको सुरुको अंश मुद्दामा प्रतिउत्तर नपरेको र कि.नं. ९९ को जग्गा अंशियारको नाउँमा दर्ता हक कायम नभएको भनी वादी दावी नपुग्ने फैसला भएको छ, भने दोस्रो पटकको अंश मुद्दामा प्रतिवादीहरूले सुरुको अंश मुद्दाको फिराद परेको अधिल्लो दिनसम्मको तायदाती फाँटवारी लिई वादी कसिनारायणले १ भाग अंश पाउने भनी विपक्षीहरूले प्रतिउत्तर दिएकोमा सो कुरालाई वेवास्ता गरी तायदाती फाँटवारी नलिई गरेको फैसला त्रुटीपूर्ण भएकाले उक्त फैसलालाई बदर गरी इन्साफ

४८

पाउँ भन्ने बेहोराको पुनरावेदक/वादी कसिनारायण डंगोल महर्जनले तत्कालिन पुनरावेदन अदालत पाटनमा गरेको पुनरावेदन जिकिर।

५. यसमा वादी प्रतिवादी मुल पुर्खा लक्ष्मीवीर डंगोलको ५ भई छोरा मध्येका जेठो छोरा सुर्योविर डंगोल बाहेक अन्य छोराका छोरा भई दाजुभाई नाताको व्यक्ति भएको सम्मको तथ्यमा विवाद छैन। बाबु अंश नलिदै परलोक भएकाले प्रतिवादीसँग भोगचलन गरेको सम्पति अंश दिलाई पाउँ भन्ने नै वादीको मुल दावी रहेको पाईन्छ। तथापि यिनै वादीले २०५७ सालमा दायर गरेको अंश मुद्दामा वादी दावी नपुग्ने ठहर भएबाट हाल वादी दावी लाग्ने अवस्था नै होइन भन्ने प्रतिवादीको जिकिर रहेको छ। प्रमाणमा आएको दे.नं. ३१३५/५३७५ को अंश मुद्दाको मिसिल अवलोकन गर्दा मिति २०५७।०३।०८ मा यी वादीसमेत हाल प्रतिवादी बनाइएको रामबहादुर डंगोल, न्हुन्छेबहादुर डंगोल तथा ज्ञानबहादुर डंगोल समेत भई यी प्रतिवादी काजिलाल डंगोल, पुनलाल डंगोल, सुखनारायण डंगोल, दशनारायण डंगोल समेतलाई विपक्षी बनाई अंश मुद्दा दायर भएकोमा प्रतिउत्तर नपरेको, वादीले समेत तारेख गुजारी बसेको कारण मिति २०५८।०८।०७ मा तामेली बसेको तथा वादीको निवेदन बमोजिम मिति २०६१।०२।२७ मा तामेली जगाई मिति २०६१।१०।०४ मा फैसला भएको, जसमा वादी दावी नपुग्ने ठहर भएको अवस्था छ। उक्त फैसला उपर यी वादीले आफैले म्याद बुझि पुनरावेदन सम्म नगरी बसेको देखिन्छ। यस हिसाबले उक्त फैसला अन्तिम भएको अवस्था छ।

६. अड्डामा मुद्दा परी फैसला भएपछि सो फैसला उपर ऐन बमोजिमको पुनरावेदन नभई सोही मुद्दामा उसै झगडियाको नाममा फिराद पत्र लिई सुन्न हुदैन। लिएको भएपनि खारेज गरिदिनु पर्छ भन्ने मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं. को व्यवस्था हो। सोही व्यवस्था बमोजिम सुरुबाट प्रस्तुत मुद्दा खारेज भएको अवस्था छ। यहाँ यिनै वादीले यिनै प्रतिवादी उपर नै २०५७ सालमा अंशको दावी गरी फिराद दिएकोमा विवाद छैन। तामेली जगाउने निवेदन दिदा नै वण्डा लाग्ने सम्पति भनी वादीले देखाएको जग्गा वादीलाई वण्डा नलाग्ने प्रकृतिको भएको भनी वादी दावीलाई इन्कार गरेको फैसलाबाट देखिन्छ। यसमा वादीले पुनरावेदन नगरी चित बुझाई बसेको अवस्था समेत छ। यसरी एक पटक उही प्रतिवादीका उपर दिईएको मुद्दामा दावी नपुग्ने ठहर भएपश्चात पुनः उही विषयमा उही प्रतिवादीका उपर फिराद दिन वादीलाई मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं को व्यवस्थाले रोक्ने हुँदा सुरुको फैसलालाई वेमनासिब मान्न मिलेन। सुरुको मुद्दामा स्वयं वादीले नै वण्डा

॥८॥

लाग्ने सम्पत्ति भनी देखाएको अवस्थामा वण्डा नलाग्ने ठहर भएबाट पुनः तायदाती लिनुपर्नेमा नलिएको मिलेन भनी लिएको वादीको पुनरावेदन जिकिरसँग पनि सहमत हुन सकिने अवस्था भएन। तसर्थ, माथि विवेचित आधार कारण समेतबाट वादी दावी खारेज हुने ठहर्याई भएको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७२।०२।०७ को फैसला मिलेको देखिंदा सदर हुने ठहर्द्धे भन्ने बेहोराको तत्कालिन पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०७२।०८।१७ मा भएको फैसला।

७. सर्वप्रथम सम्मानित अदालत समक्ष मेरो निवेदन जिकिर यो छ कि बाजे लक्ष्मीवीर तथा बज्यै सिंतेली डंगोलको तर्फबाट छोराहरु जेठो सूर्यवीर डंगोल-१, माईलो पुनर्वीर डंगोल-१, साहिलो न्यकुसी डंगोल -१, काईला ज्ञानवीर डंगोल -१ र कान्छो म निवेदकको पिता सिद्धीनारायण डंगोल समेत जना ५ भएकोमा जेठो सूर्यवीर डंगोलको मृत्यु पछि निजका हकदार निजको श्रीमती सकुमी डंगोल समेतको मृत्यु भएको र पुनर्वीर डंगोल तथा निजको श्रीमतीको मृत्युपछि छोराहरु विपक्षी काजिलाल डंगोल, पुनलाल डंगोल समेत जना २ भएको र न्यकुसी डंगोल तथा निजको श्रीमतीको मृत्युपछि निजहरुको छोरा विपक्षी सुखनारायण-१, दशनारायण डंगोल भएको ज्ञानवीर डंगोल तथा निजको श्रीमती घोचा डंगोलको मृत्युपछि नजिकका हकदार निजहरुको छोराहरु विपक्षी रामबहादुर डंगोल, ज्ञानबहादर तथा न्हुच्छेबहादुर डंगोल हुन। कान्छो छोरा मेरो बाबु सिद्धीनारायण डंगोलको २०२३ सालमा मृत्यु भई निजको श्रीमती मेरो आमा चाकला डंगोलले म फिरादी एकलो छोरालाई छोडी २०२५ सालमा अरु व्यक्तिसँग पोइला गएको हुँदा विपक्षीहरुसँग सगोलमा रही बसी आएकोमा हामीहरु बीच अंशवण्डा तभएको हुँदा विपक्षीबाट तायदाती फाँटवारी लिई सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ४ भाग लगाई ४ भागको १ भाग अंश पाउँ भनी फिराद दिएकोमा सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. बमोजिम फिराद खारेज हुने ठहर्द्धे भन्ने फैसला भएकोमा उक्त फैसला चित नबुझी म निवेदकले पुनरावेदन अदालत पाटन समक्ष पुनरावेदन गरेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट समेत सुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठहर गरेको सर्वथा ब्रुटीपूर्ण रहेको छ।

८. मूल रूपमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट म निवेदकलाई हराई फैसला गर्दा २०५७ सालमा दायर गरेको अंश मुद्दामा मिति २०६१।१०।०४ मा फैसला भएकोमा सो फैसला उपर यी वादीले आफैले म्याद बुझी पुनरावेदन सम्म नगरी बसेको देखिन्छ। यस हिसावले उक्त फैसला अन्तिम भएको अवस्था छ, भन्ने सन्दर्भमा मेरो निवेदन गराई यो

६.

छ कि म निवेदक कसिनारायण डंगोल-१, रामबहादुर डंगोल-१, न्हुच्छेबहादुर डंगोल-१ र ज्ञानबहादुर डंगोल-१ समेतले यीनै विपक्षी मध्येको काजिलाल डंगोल-१, पुनलाल डंगोल-१, सुखनारायण डंगोल-१, दशनारायण डंगोल-१ र सुकमाया डंगोललाई प्रतिवादी तुल्याई सम्मानित काठमाडौं जिल्ला अदालत समक्ष मिति २०५७।०३।०८ मा सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ४ अंश भाग लगाई ४ भांग मध्येको दुई अंश अर्थात् आधा अंश मा फिरादी कसिनारायणको नाउँमा एक भाग र बाँकी एक भाग रामबहादुर डंगोल, न्हुच्छेबहादुर डंगोल र ज्ञानबहादुर डंगोलको नाउँमा चलन चलाई पाउँ भन्ने अंश मृदा दिएकोमा विपक्षीहरूले सुरु म्यादै गुजारी बसेकोमा तत्कालिन अवस्थामा तारेख गुञ्जेको कारणबाट तायदाती फाटवारी वादीहरूले दाखिल गर्न ल्याएका अवस्थामा बाँकी कारबाही किनारा गर्ने ठहर्छ भनी उक्त मिसिलको काम कारबाही तामेलीमा रहने गरी मिति २०५८।०८।०७ गते काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट तामेली फैसला भएको थियो। यस कुरामा कुनै विवाद छैन।

९. तत्पश्चात् हामीहरूले उक्त विपक्षीहरूलाई प्रतिवादी तुल्याई सम्मानित काठमाडौं जिल्ला अदालत समक्ष अंश पाउँ भनी फिराद दिएकोमा विपक्षीहरूले काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट जारी भएको म्याद गुजारी बसेको अवस्थामा म निवेदक समेतले तायदाती फाँटवारी पेश गरेको अवस्थामा फाँटवारी बमोजिमको कित्ता जग्गा नपाउने एवं अन्य हकदारहरूको नाउँमा सम्पत्ति गएको भनी सम्मानित काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट दावी पुग्न सक्दैन भनी मिति २०६१।१०।०४ गते फैसला भएको थियो। सो फैसलामा अभिव्यक्त बुँदाबाट सम्पत्ति अन्य हकदारहरूको नाममा गएको कारणले म निवेदक समेतले अंश पाउनबाट बचित भएको कारणबाट पुनः म निवेदक मात्रले विपक्षी काजिलाल डंगोल-१, पुनलाल डंगोल-१, सुखनारायण डंगोल-१, दशनारायण डंगोल-१, रामबहादुर डंगोल-१, ज्ञानबहादुर डंगोल-१ र न्हुच्छेबहादुर डंगोल-१ समेतलाई विपक्षी तुल्याई सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ४ भाग लगाई ४ भागको १ भाग अंश छुट्याई पाउँ भन्ने दावी लिएकोमा सम्मानित काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट अघिल्लो अंश मुद्दाको फैसला भएको कारण दर्शाई मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. को आधारमा वादी दावी खरेज हुने ठहर्छ भन्ने फैसला भएकोमा उक्त फैसला उपर म निवेदकले सम्मानित पुनरावेदन अदालत पाटन समक्ष पुनरावेदन गरेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट सुरु जिल्ला अदालतको फैसला सदर हुने ठहरी फैसला गरेको त्रुटीपूर्ण रहेको छ। म निवेदकले विपक्षीहरूबाट अंश पाएको छैन। सम्मानित अदालतमा अंश मुद्दा चले तापनि उक्त

JL.

अधिल्लो मुद्दाहरुबाट मैले अंश पाउने गरी फैसला भएको अवस्था छैन। अधिल्लो अंश मुद्दामा विविध कारणबस पुनरावेदन नगदैमा अंश जस्तो जन्मसिद्ध नैसर्गिक अधिकार लोप हुन सक्दैन। अर्को तर्फ अधिल्लो अंश मुद्दामा काजिलाल डंगोल-१, पुनलाल डंगोल-१, सुखनारायण डंगोल-१, दशनारायण डंगोल-१ र सुखमाया डंगोल मात्र रहेको तर प्रस्तुत अंश मुद्दामा सो प्रतिवादीहरु बाहेक अन्य अंशियारहरु थप भई अंश मुद्दा चलेकोमा अधिल्लो अंश मुद्दा र प्रस्तुत अंश मुद्दा एउटै प्रकृतिको हो भनी मान्न मिल्दैन। यस्तो अवस्थामा थप भएका प्रतिवादीहरुबाट तायदाती फाँटवारी माग गरी अंश पाउने नपाउने निरोपण गर्नुपर्नेमा मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. को आधारमा मेरो फिराद दावी खारेज हुने ठहर गरेको फैसला सर्वथा उक्त कानूनको गम्भीर रूपमा व्याख्यात्मक त्रुटी एवं मुलुकी ऐन, अंश वण्डाको १, २, १०, २०, २१, २२, २३, २४, ३० र ३५ नं. को विपरीत भएको प्रष्ट छ।

१०. यस्तो विषयमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट ने.का.प. २०६८, अंक ४, पृ. ६४६, नि.न. द५९७ मा “मुद्दा दर्ता भई पक्षले हक परित्याग गरेको वा अन्य कतिपय कारणले न्याययोग्य नभएको अवस्थामा पनि मुद्दा फछ्यौट हुन पुगदछ वा सो गर्नुपर्ने हुन्छ। मुद्दामा पक्षले तारेख गुजार्नु दावी पुग्न सक्दैन भन्नु रीत नपुऱ्याई दर्ता गरेको देखिनु, कोर्टफी नै नपुग हुन् वा तिर्न नसक्नु आदि कतिपय अवस्थामा प्राविधिक किसिमले मुद्दा फछ्यौट गर्नु पर्ने हुन्छ। ती सबै अवस्था यथार्थमा फैसला होइनन्। फैसला गर्नु भनेको पक्ष विपक्ष बीचको मुख मिले वा नमिलेको कुरा तय गरी के ठहर्द? सो इन्साफको रोहमा विचार गरिने स्थिति हो भनी बुझनुपर्ने, कम्तिमा पनि एक पटक फिराद गरेपछि अर्को पटक सोही विषयमा दावी गर्न नसक्ने गरी अयोग्यता सिर्जना गर्ने गरी इन्साफ बोलेको स्थिति सुनिश्चित गर्नु मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. आकर्षित हुनको लागि सान्दर्भिक देखिने हुन्छ। अंश, कानून बमोजिम स्थापित कुनै खास परिवारमा जन्मकै आधारमा प्राप्त हुने नैसर्गिक हकको विषय भएकोले व्यक्तिको नैसर्गिक हकलाई प्राङ्मायको सिद्धान्तको हवाला दिई निस्तेज गर्न नहुने, परिवारको सदस्य भएको नाताले कानून बमोजिम अंश पाएको वा परित्याग गरेको टड्कारो स्थिति बेगर अंशको हक गुमेको अनुमानित तर्क गरी अंशको हकलाई निरर्थक वा उपभोग अयोग्य हुने गरी कुनै व्याख्या गर्न समेत मिल्ने देखिन्न। अन्यथा, सामान्य कार्यविधिगत वा प्राविधिक कारणले व्यक्तिले नैसर्गिक हक उपयोग गर्नबाट बच्नित हुनुपर्ने अवस्था आउन सक्ने, अघि दायर गरेको अंश मुद्दामा हाललाई दावी नपुग्ने गरी फैसला भएको देखिए तापनि सो निर्णय अन्तिम

M.

- प्रकृतिको नभै तात्कालीक प्रकृतिको भएको र मुद्दामा हारजीतको फैसला नभएकोले अंशको नैसर्गिक हकलाई उपभोग गर्नबाट रोक लगाउन नमिल्ने भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भइरहेबाट समेत सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला एवं पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला उक्त सिद्धान्तको प्रतिकूल रहेबाट समेत उलटी हुनुपर्ने प्रष्ट छ।
११. यसै गरी सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट ने.का.प. २०५८, पृ. ५६४, नि.नं. ७०३६, मा समेत मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. को व्याख्या गरिएको छ। जसमा फरक फरक अवस्थाबाट सृजना भएको मुद्दामा वादी र केही प्रतिवादी एकै हुँदैमा मात्र प्राइन्यायको सिद्धान्त (Res judicata) आकर्षित हुन नसक्ने भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादन भएबाट समेत सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालत एवं पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला सो सिद्धान्त विपरीत भएको हुँदा बदर गरी पाउँ।
१२. अर्कोतर्फ सम्मानित सर्वोच्च अदालतको पूर्ण इजलासबाट "विवादग्रस्त कुरामा न्यायिक मनको प्रयोग गरी विवादको टुङ्गो लगाउने किसिमले भएको निर्णयलाई फैसला भएको मान्न पर्ने भन्दै मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. को व्याख्या गरी उक्त मुद्दामा भएको फैसला बदर हुने ठहर गरिएको अवस्थाबाट समेत फैसला के कस्तो हुनुपर्ने हो साथै अ.ब. द५ नं. को प्रयोग कस्तो अवस्थामा हुने हो सो को व्याख्या भएको अवस्थामा उक्त कानूनी सिद्धान्तलाई आधार नलिई हचुवाको भरमा केही प्रतिवादीहरु प्रस्तुत मुद्दामा मिल्न गएको अवस्थामा अ.ब. द५ नं. आकर्षित हुने भनी अंशबाट मलाई बच्चित गर्न सर्वथा मिल्दैन।" ने.का.प. २०४८, अंक ४, पृ. ४७८, नि.नं. ४३५४।
१३. Res judicata को विषयमा भारतिय अदालतबाट Sham Sunder vs Chanda Lal AIR 1935 मा प्राइन्यायको विषयमा व्याख्या गरिएको छ। जसमा "In order to create an effective bar of Res judicata, a suit must have been finally heard and decided and it cannot be said that a suit which is rightly dismissed on the ground that it is premature is so heard and decided भन्ने रहेबाट पनि यस सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट विभिन्न समयमा प्रतिपादित कानूनी सिद्धान्तहरुको आधारमा समेत सुरु जिल्ला अदालत एवं पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला नमिलेको हुँदा बदरभागी छ।
१४. विपक्षीहरुको नाउँमा वण्डा लाग्ने सम्पत्ति रहेभएको प्रष्ट छ। सो कुरा तायदाती फाँटवारी एवं मुलुकी ऐन, अ.ब. १३३ नं. बमोजिम विपक्षीहरुबाट खुलाएका अवस्थामा सम्पूर्ण जानकारी हुने हुँदा म निवेदकलाई अंश जस्तो नैसर्गिक हकबाट बच्चित तुल्याउने उद्देश्यले मुलुकी ऐनको अ.ब. द५ नं. को व्याख्या गरी वादी दावी खारेज गरिएको फैसलाहरु सर्वथा अंशको नैसर्गिक हकको प्रतिकूल रहेको प्रष्ट छ।

- ५८
१५. अतः उपर्युक्त प्रकरणहरूमा उल्लेख गरे बमोजिम म निवेदकले अधि दायर गरेको मुद्दाहरूबाट अंश पाउने गरी इन्साफ प्राप्त गर्न नसकेको, प्रस्तुत मुद्दामा अधि चलेको अंश मुद्दाका प्रतिवादीहरू बाहेक थप अंशियारहरू समेत समावेश भएको अवस्थामा सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट सम्वत् २०५७ सालको दे.नं. ५३७५ को अंश मुद्दाको आधार लिई मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं. लगाई मेरो फिराद दावी खारेज हुने ठहर गरेको फैसलालाई सम्मानित पुनरावेदन अदालत पाटनबाट सुरु जिल्ला अदालतको इन्साफ सदर हुने गरी गरेको फैसला प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३, ५४ तथा अ.बं. द५, १८४ क नं. एवं अंशवन्डाको १, २, १०, २०, २१, २२, २३, ३०, ३५ नं. एवं सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त ने.का.प. २०६०, अंक ४, पृ. ६४६, नि.नं. द५९७, ने.का.प. २०५८, पृ. ५६४, नि.नं. ७०३६, ने.का.प. २०४८, अंक ४, पृ. ४७८, नि.नं. ४३५४ समेतको प्रत्यक्ष त्रुटी भएको हुँदा सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७२।०२।०७ को फैसला र पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।०८।१७ को फैसला साबिक न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १२ (१) को खण्ड (क), (ख) एवं हाल प्रचलित न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १२ (१) को खण्ड (क), (ख) बमोजिम बदर गरी दोहोन्याई हेरी म निवेदकको फिराद दावी बमोजिम इन्साफ गरी पाउँ भन्ने बेहोराको मिति २०७३।१०।२६ मा यस अदालतमा दायर भएको निवेदन पत्र।
१६. यसमा वादीले अंश पाई नसकेको अवस्थामा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको द५ नं. बमोजिम वादी दावी खारेज गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७२।०८।१७ को फैसलामा प्राइन्यायको सिद्धान्त लागू हुन नसक्ने र मुलुकी ऐन अंश वण्डाको १, २, १०, २०, २१, २२, २३, ३० र ३५ नं. को व्याख्यात्मक त्रुटी एवं यस अदालतबाट ने.का.प. २०५८, अंक ९।१०, पृ. ५६४ मा प्रतिपादित सिद्धान्तसमेत प्रतिकूल भएको देखिन आउँदा न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा १२ को उपदफा १ को खण्ड (क) र (ख) बमोजिम मुद्दा दोहोन्याई हेर्ने निस्सा प्रदान गरिएको छ। प्रस्तुत मुद्दाको सुरु, पुनरावेदन रेकर्ड मिसिल र भए प्रमाण मिसिलसमेत झिकाई विपक्षीलाई म्याद सूचना जारी गरी आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने बेहोराको मिति २०७३।११।०२ मा यस अदालतबाट भएको आदेश।
१७. यसमा यिनै पुनरावेदक कसिनारायण डंगोल समेतले यिनै प्रत्यर्थी काजिलाल डंगोल समेत उपर दिएको २०६१ सालको दे.न. ३१३५।५३७५ निर्णय नं. १३४ को अंश चलन

ff.

मुद्रामा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६१।१०।०४ मा भएको फैसला सहितको मिसिल झिकाई आएपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने बेहोराको मिति २०७४।१।२० मा यस अदालतबाट भएको आदेश।

ठहर खण्ड

१८. नियम बमोजिम दैनिक मुद्रा पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्रामा मुल पुर्खा बाजे लक्ष्मीवीर तथा बज्यै सिंतेली डंगोलबाट जन्मेका ५ भाई छोरा मध्ये कान्द्धा सिद्धिनारायण डंगोलको छोरा फिरादी भई बाँकी ४ भाईको हकवाला छोरा विपक्षी भएको, बाबु तथा काका समेत परलोक भइसकेको, हामी बीच हालसम्म अंशवण्डा भएको छैन। फिरादी र विपक्षीहरु बाहेक अरु अंशियार छैनन्। हामीहरुको मानो छुट्टिएको कानूनी लिखत नहुंदा फिराद परेको अघिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी विपक्षीबाट तायदाती फाँटवारी लिई सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ४ भाग लगाई उक्त ४ भागको १ भाग अंश अड्डैबाट चलनचलाई पाउँ भनी वादी कसिनारायण डंगोलको फिराद दावी रहेकोमा प्रतिवादीहरुको इन्कारी प्रतिउत्तर रहेको पाइयो। यीनै वादीले यीनै प्रतिवादीउपर दायर गरेको सम्बत् २०५७ सालको दे.न. ५३७५ को अंश मुद्रामा वादी दावी नपुग्ने ठहर भई बसेकोले मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. को व्यवस्थाले लाग्न नसक्ने मुद्रा खारेज हुने गरी भएको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसलामा चित्त नबुझाई वादीले पुनरावेदन अदालत पाटनमा पुनरावेदन दायर गरेको देखियो। यीनै वादीले यीनै प्रतिवादी उपर नै २०५७ सालमा अंशको दावी गरी फिराद दिएकोमा विवाद छैन। तामेली जगाउने निवेदन दिँदा नै वण्डा लाग्ने सम्पत्ति भनी वादीले देखाएको जग्गा वादीलाई वण्डा नलाग्ने प्रकृतिको भएको भनी वादी दावीलाई इन्कार गरेको फैसलाबाट देखिन्छ। एक पटक उही प्रतिवादीका उपर फिराद दिन वादीलाई मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. को व्यवस्थाले रोक्ने हुँदा वादी दावी खारेज हुने ठहर्याएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको तत्कालिन पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला उपर यस अदालतमा पुनरावेदन गर्ने अनुमति प्राप्त गरी पुनरावेदन दर्ता भएको देखिन्छ।
१९. मिसिल हेर्दा पुनरावेदक वादीको देहाय बमोजिमको पुनरावेदन जिकिर रहेको देखिन्छ:-
- क) अघिल्लो अंश मुद्राबाट अंश प्राप्त नगरेकोले कारणबस पुनरावेदन नगर्दैमा अंश जस्तो जन्मसिद्ध नैसर्गिक अधिकार लोप हुन नसक्ने।

ख) अधिल्लो मुद्दामा रहेका प्रतिवादीहरु बाहेक अन्य अंशियारहरु थप भई प्रस्तुत अंश मुद्दा चलेकोमा अधिल्लो अंश मुद्दा र प्रस्तुत अंश मुद्दा एउटै प्रकृतिको हो भनी मान्न नमिल्ने भई थप भएका प्रतिवादीहरुबाट तायदाती फाँटवारी माग गरी निर्णय गर्नुपर्ने।

२०. प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल संलग्न कागजात अध्ययन गरी इजलासबाट पटक पटक पुकारा गर्दा समेत पुनरावेदक वादी एवं निजका तर्फबाट कोही पनि कानून व्यवसायीको उपस्थिति नरहेको र प्रत्यर्थी प्रतिवादीको तर्फबाट वारेस न्हुच्छेबहादुर डंगोलले इजलास समक्ष भन्नु भएको कुरा सुनी विचार गर्दा, यसमा देहायका विषयमा निर्णय दिनुपर्न देखियो:-

(क) पुनरावेदकले पहिला अंश मागदावी गरी फैसला भई सकेको विषयमा पुनः मुद्दा गरेको हो, होइन?

(ख) अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त अर्थात मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ८५ नं. आकर्षित हुने हो, होइन?,

(ग) अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्तको अपवाद आकर्षित हुन सक्छ वा सकैन? र

(घ) पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ वा सकैन?

२१. पहिलो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, बाजे लक्ष्मीवीर तथा बज्यै सिंतेली डंगोलको मृत्युपछि नजिकका हकदार निजहरुको जेठो छोरो सूर्यवीर डंगोलको मृत्युपछि निजको नजिकका हकदार श्रीमती समुमी डंगोल समेतको मृत्यु भएको र पुनर्वीर तथा निजको श्रीमतीको मृत्युपछि नजिकका हकदार छोराहरु काजिलाल, पुनलाल डंगोल समेत २ जना भएको र न्यकुसी डंगोल तथा निजको श्रीमतीको मृत्युपछि नजिकका हकदार निजहरुको छोरा सुखनारायण डंगोल, दशनारायण डंगोल देखिन्छ। ज्ञानवीर डंगोल तथा निजको श्रीमती घोचा डंगोलको मृत्युपछि निजको नजिकको हकदार निजहरुको छोरा रामबहादुर डंगोल, ज्ञानबहादुर डंगोल तथा न्हुच्छेबहादुर डंगोल देखिन्छन्। कान्छो छोरा बाबु सिद्धिनारायण डंगोलको मृत्यु भई आमा चाकला डंगोलले २०२५ सालमा अर्को विवाह गरी जानु भएकोले निजको हक खाने फिरादी कसिनारायण डंगोल भई सबै अंशियार एकसगोलमा बसी आइरहेकोमा बिपक्षीहरुले अंश छुट्याई दिन इन्कार गरेकाले फिराद परेको दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सोको अधिल्लो दिनसम्मको तायदाती फाँटवारी लिई सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ४ भाग लगाई १ भाग अंश छुट्याई चलन चलाई पाउँ भनी मिति २०७१।०९।२२ मा काठमाडौँ जिल्ला अदालतमा दायर भएको पुनरावेदक फिरादीको फिराद बेहोरा देखिन आउँछ।

२२. यीनै वादी समेत काहिला सिद्धिलाल डंगोल र कान्छा सिद्धिनारायण डंगोलका सन्तान भई माहिला पुनवीर डंगोल र साइला न्यकुसी डंगोलका छोरा र श्रीमतीलाई प्रतिवादी बनाई ४ भागको २ भाग अंशको दावी लिई मिति २०५७।०३।०८ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतमा दे.नं. ३१३५/५३७५ को अंश मुद्दा दायर भएको पाइन्छ। काठमाडौं जिल्ला अदालतमा दायर भएको उक्त अंश मुद्दाको मिसिल हेर्दा, मुल पुरुष लक्ष्मीवीरका ५ भाई छोराहरु क्रमशः सूर्यवीर डंगोल, पुनवीर डंगोल, न्यकुसी डंगोल, ज्ञानवीर डंगोल र सिद्धिनारायण डंगोल रहेकोमा जेठा सूर्यवीर डंगोलको कालगतिले मृत्यु भई निजको हक खाने कोही नभएको, माहिला पुनवीर डंगोलको यसअघि नै कालगतिले मृत्यु भई निजको हक खाने निजका छोराहरु प्रतिवादी काजीलाल डंगोल र पुनलाल डंगोल रहेका, साहिलो न्यकुसी डंगोलको समेत यसअघि नै मृत्यु भई निजको हक खाने एकाघरकी श्रीमती प्रतिवादी सुकमाया डंगोल र निजका छोराहरु प्रतिवादी क्रमशः सुखनारायण डंगोल तथा दशनारायण डंगोल रहेका, काहिला सिद्धीलाल डंगोलको मृत्यु भई निजको हक खाने निजका छोराहरु जेठा फिरादी रामबहादुर डंगोल, माहिला लक्ष्मणबहादुर डंगोलको मृत्यु भई निजको हक खाने कोही पनि नभएको, साइला फिरादी ज्ञानबहादुर डंगोल, कान्छा फिरादी न्हुच्छेबहादुर डंगोल र कान्छा सिद्धिनारायण डंगोलको मृत्यु भई निजको हक खाने निजको छोरा फिरादी कसिनारायण डंगोल रहेको निजहरूले दायर गरेको फिरादपत्रमा देखाएको पुस्तेवारी विवरणबाट देखिन्छ। उक्त अधिल्लो मुद्दाको पुस्तेवारी र प्रस्तुत मद्दाको पुस्तेवारीमा नेऊसिं को सट्टामा न्यकुसी, सिद्धिलालको सट्टामा ज्ञानवीर भनी उल्लेख गरी नाममा फरक परेको बाहेक अंशियार नाता र अंशियार संख्यामा कुनै फरक रहेको देखिन आउँदैन।
२३. प्रतिवादीहरूले प्रतिउत्तरपत्र नफिराई सुरु म्याद गुजारी बसेको सो अधिल्लो अंश मुद्दामा “..म्यादभित्र प्रतिवादीहरूले कुनै प्रतिवाद नै नगरी वादीसँगको नातालाई र अंशवण्डा नभएको कुरालाई स्वीकारी बसेको देखिन्छ। अतः वादीहरूले प्रतिवादीबाट अंश पाउने देखिंदा फिराद परेको दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सो भन्दा अधिल्लो दिनसम्मको अंश वण्डा गर्नुपर्ने श्रीसम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी वादीहरु र सुरु म्यादै गुजारी बस्ने प्रतिवादीहरूबाट समेत मुलुकी ऐन अंश वण्डाको महलको २०, २१, २२ र २३ नम्बर बमोजिम मगाउर्नु।..” भनी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०५७।१०।१२ मा तायदाती फाँटवारी माग गर्ने आदेश भएको देखिन आउँछ। तायदाती फाँटवारी आदेश बमोजिम वादीहरु रामबहादुर डंगोल, न्हुच्छेबहादुर डंगोल,

६५

ज्ञानबहादुर डंगोल र कसिनारायण डंगोलले आफूहरूसँग अंशियारहरू बीच वण्डा लाग्नुपर्ने अचल सम्पत्ति नेपालभर केही नरहे नभएको, आफूहरूसँग वण्डा गर्नुपर्ने अचल सम्पत्ति रहे भएको ठहरे ऐन बमोजिम पत्ता लगाउनेले एकलौटी खानु भनी काठमाडौं जिल्ला अदालतमा उपस्थित भई मिति २०५७। ११। १२ मा कागज गरी सहीछाप समेत गरेको देखिन आउँछ भने प्रतिवादीको जिम्माको फाँटवारी पेश नहुँदै वादीले तारेख गुजारी बसेको कारण मिति २०५८। ०८। ०७ मा मुद्दा तामेलीमा गएको तथा तायदाती फाँटवारी सहित परेको वादीको निवेदन बमोजिम मिति २०६१। ०२। २७ मा तामेली जागेकोमा सो मुद्दा मिति २०६१। १०। ०४ मा फैसला हुँदा फाँटवारीमा पेश भएको सम्पत्तिमा वादी दावी नपुग्ने ठहर भएको देखिन आउँछ भन्ने फैसला भएको पाइन्छ। यी पुनरावेदक वादी कसिनारायण डंगोलले मिति २०७१। ०९। २२ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतमा दायर गरेको प्रस्तुत अंश मुद्दाको फिरादपत्रमा २०५७ सालमा दायर गरेको उक्त अंश मुद्दाको बारेमा कतै पनि कुनै कुरा उल्लेख गरेको पाईदैन। यो यति कारणले उक्त मुद्दाबाट आफूले न्याय प्राप्त गर्न नसकेको भनी पुष्टि हुने गरी बेहोरा उल्लेख नगरी अर्को अंश मुद्दा दायर भएको देखिन आउँछ।

२४. साबिक मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको महलमा अंश, अंशियार, अंश हक, वण्डापत्र, मानो छुट्टिएको मिति, तायदाती फाँटवारी समेतका सम्बन्धमा स्पष्ट कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ। अदालतबाट बुझिएसम्मका प्रमाणको आधारमा वादी प्रतिवादी बीच अंशियार नाताका भएको एकीन गरी, वादी प्रतिवादीका बीच विधिवत यसअघि अंश वण्डा नभएको भन्ने देखिएमा र मानो छुट्टिएको मितिको सम्बन्धमा कुनै आधिकारिक लिखत कागज भए सोलाई, वादी प्रतिवादी बीच मुख मिलेको कुनै मिति भए सो मिति र नभएमा फिराद परेको दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सोको अधिल्लो दिनसम्मको वण्डा गर्नुपर्ने चलअचल श्रीसम्पत्ति र ऋणधनको तायदाती फाँटवारी दुबै पक्षबाट दाखिला गराउने अदालतले आदेश गर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ। तायदाती फाँटवारी पेश गर्दा सोही अंश वण्डाको महलको २०, २१, २२ र २३ नं. को प्रक्रिया अपनाई अर्थात तारिखमा रहेकाले तोकिएको दिनमा पेश गर्ने र तारिखमा नरहेकाको हकमा पक्राउपूर्जी दाखिला गराउने, पक्राउ हुन नसकेकोमा प्रतिवादी वा तारेखमा नरहेका पक्षको नामको फाँटवारी वादीले पेश गर्नुपर्ने, वादीले दाखिला गरेको प्रतिवादीको जिम्माको सम्पत्तिको हकमा सम्बन्धित प्रतिवादीलाई सोको जानकारी सहित ३५ दिने म्याद पठाउनु पर्ने देखिन आउँछ। सबै पुन्याउनु पर्ने कार्यविधि र प्रक्रिया पुरा गरी यीनै वादीले दिएको अंश

मुद्दामा मिति २०६१। १०। ०४ मा फैसला भई अन्तिम भएको विषयमा नै तीने अंशियार बीच उनै वादीले अधिल्लो अंश मुद्दालाई उल्लेख नगरी प्रस्तुत अंश मुद्दा दायर गरेको देखिई एक पटक फैसला भई सकेको विषयमा पुनः मुद्दा पर्न आएको पुष्टी हुन आएको देखिन्छ।

२५. दोस्रो प्रश्न अर्थात् अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त अर्थात् मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ८५ नं. आकर्षित हुने हो, होइन? भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा, प्राइन्यायलाई सर्वप्रथम Code of Hammurabi मा न्यायाधीशले कुनै विवादमा लिखित फैसलामा गल्ती गर्नु हुँदैन र त्यस्तो फैसला आफैले परिवर्तन पनि गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यताबाट निष्टृत हुँदै रोमन कानूनमा Res Judicata भन्नाले एउटै व्यक्तिलाई एकै कसुरमा फौजदारी वा देवानी दुवै प्रकारका मुद्दाहरूको अवस्थामा कारबाही वा सजाय गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यताबाट अंगिकार गरिएको पाइन्छ। यसको अर्थ प्राइन्याय वा दोहोरो खतराको सिद्धान्त भन्नाले "विवादग्रस्त विषयमा सक्षम अदालतद्वारा विचार गरिएको र निर्णय गरिसकेको विषय" भन्ने बुझनुपर्ने देखिन्छ। प्राइन्याय न्याय प्रशासनमा एक ऐतिहासिक र मौलिक अवधारणाको रूपमा सर्वत्र प्रचलनमा रहेको पाइन्छ। यसमा विवादास्पद तथ्यमा सक्षम निकायबाट कानूनबमेजिम पुर्षक भएपछि गरिएको निर्णय त्यो मुद्दामा अन्तिम र निश्चयात्मक रूपमा सम्मान प्रदान गरिनु पर्छ र त्यस्तै कुरामा त्यसपछि सोही पक्षहरूको विवादमा अन्त्य गरिएको हुनुपर्छ भन्ने मान्यता राखिएको पाइन्छ। सामान्यतया: देवानी मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त (Res Judicata) आकर्षित हुन्छ भने फौजदारी मुद्दामा दोहोरो खतराको सिद्धान्त (Double Jeopardy) आकर्षित हुने गरेको पाइन्छ। फौजदारी मुद्दामा एउटै वारदातबाट विभिन्न कसुर कायम हुनेमा बाहेक एकै विषयसँग सम्बन्धित कसुरमा दुईवटा सँगसँगै (Subsequent) फौजदारी कारबाही चलाइएमा प्राइन्याय (Res Judicata) आकर्षित हुन्छ भने देवानी मुद्दाहरूमा दोहोरो खतराको सिद्धान्त (Double Jeopardy) आकर्षित हुँदैन। दोहीरो खतरा (Double Jeopardy) आकर्षित हुने देखिएमा फौजदारी मुद्दामा पनि प्राइन्याय (Res Judicata) को दावी लिन सकिन्छ तर देवानी मुद्दाहरूमा प्राइन्यायको सिद्धान्त मात्र आकर्षित हुन्छ। यस अर्थमा प्राइन्यायको सिद्धान्तको क्षेत्र दोहोरो खतराको क्षेत्र भैन्दा फराकिलो देखिन्छ। यद्यपी फौजदारी मुद्दाहरूमा पनि प्राइन्याय (Res Judicata) को दावी र प्रयोग विरलै मात्र भएको पाइन्छ। यदि कुनै एकै कसुरमा फौजदारी र देवानी मुद्दा चलेको भएमा शंकारहित तबरबाट (beyond reasonable doubt) फौजदारी कसुरमा सफाई पाएमा सोही विषयको देवानी मुद्दामा प्रमाणको प्राचुर्यता

(preponderance of proof) का आधारमा मात्र सोही व्यक्तिलाई कुनै दायित्व लगाउनु प्राइन्याय (Res Judicata) विपरीत मानिन्छ। तर फौजदारी कसुर ठहरेमा देवानी मुद्दामा दायित्व स्थापित गर्ने प्राइन्यायको सिद्धान्तले रोकदैन। प्राइन्यायको सिद्धान्तभित्र 'claim preclusion' अर्थात् पहिले निरुपण भएको मुद्दाको उही विषयमा उही व्यक्ति संलग्न भएमा प्राइन्याय आकर्षित हुन्छ वा यसलाई त्यस अर्थमा दोहोरो खतरा (Double Jeopardy) मानिन्छ। प्राइन्यायभित्र नै 'issue preclusion' अर्थात् 'collateral estoppel' वा अर्को कुनै मुद्दामा सम्बन्धित मुद्दाको विषय छलफल भई निरुपण भएको रहेछ भने त्यसमा फेरी मुद्दा गर्न सकिदैन भन्ने मान्यता अन्तर्निहित भएको पाइन्छ भने दोहोरा खतराको सिद्धान्त अन्तर्गत पनि सोही मान्यता अन्तर्निहित भएको मानिन्छ।

२६. नेपालमा २०२० साल भाद्र १ गते अघि लागू रहेको मुलुकी ऐनमा पनि प्राइन्यायको अवधारणालाई स्थान दिइएको पाइन्छ। तत्काल प्रचलित मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ११० नं. मा, “अहु अदालतमा मामिला गरी फैसला भएपछि सोही मुद्दामा क्षिन्ने हाकिमका नाउँको ऐन बमोजिमको अपील नभै उसै झगडियाका नाउँको फिरादपत्र लिई सुन्न हुँदैन, लिएको भए पनि बदर हुन्छ, खारिज गरिदिनु।” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ भने २०२० साल भाद्र १ गते लागू भएको मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको ८५ नं. मा पनि प्राइन्यायको अवधारणालाई कायमै राखेको पाइन्छ। उक्त ८५ नं. मा, “अडामा मुद्दा परी फैसला भएपछि सो फैसला उपर ऐन बमोजिमको पुनरावेदन नभई सोही मुद्दामा उसै झगडियाका नाउँको फिरादपत्र लिई सुन्न हुँदैन। लिएको भएपनि खारिज गरिदिनुपर्छ।” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहे भएको पाइन्छ। प्रचलित मुलुकी देवानी कार्यविधि संहिता, २०७४ को दफा १४ मा देवानी कार्यविधि कानूनका सामान्य सिद्धान्तहरू अन्तर्गत राखी यस प्रावधानलाई निरन्तरता दिएको देखिन्छ। यसबाट प्राइन्यायमा विवादको विषयवस्तु एउटै हुनुपर्ने, मुद्दा गर्नुपर्ने कार्यकारण एउटै हुनुपर्ने, मुद्दाका पक्षहरू एउटै हुनुपर्ने, सक्षम अदालत हुनुपर्ने र तथ्यमा प्रवेश गरी अन्तिम रूपमा निर्णय गरेको हुनुपर्ने जस्ता तत्वहरूको विद्यमानता भने हुनु पर्ने देखिन्छ।
२७. प्राइन्यायको सम्बन्धमा रोमन कानूनको दृष्टिकोण अनुसार कुनै एउटा मुद्दाको लागि एउटा नालिस र एउटा निर्णय नै पर्यास छ। कुनै विवादित विषयमा एक पटक निर्णय गरिसकिएको छ भने पुनरावेदनको मार्गबाट बाहेक, पुनः निर्णय गरिनु हुन्न।^१ त्यस्तै

¹ One suit and one decision was enough for any single dispute, a matter once brought to trial should not be tried except, of course, by way of appeal- Roy's Roman Private Law (vol. II) P. 338

8f.

प्राइन्यायको सिद्धान्तले बेलायतमा पनि धेरै अधिदेखि मान्यता प्राप्त गर्दै आएको देखिन्छ। प्राचीन कमन लको सिद्धान्तमा उही मानिसको सोही प्रकृतिको कामको निमित्त दोहोरो कारवाईको निमित्त रोक लगाइएको पाइन्छ।² ब्रिटीश-इन्डिया शासनकालमा उक्त बेलायती कानूनी प्रणाली अन्तर्गत विकास भएको सिद्धान्तको प्रभाव भारतमा पनि परेको पाइन्छ। भारतमा प्राइन्यायको पहिलो प्रयोग, सन् १७९३ को बंगाल रेगुलेशन ३ को दफा १६ मा लेखबद्ध गरिएको पाइन्छ। उक्त दफाले जिल्ला र सदर अदालतलाई पहिले सक्षम अधिकारक्षेत्र भएको अदालतको न्यायाधीश वा सुपरिनेन्टेन्टले सुनी निर्णय गरी सकेको मुद्दामा पुनः सुनुवाई गर्न निषेध गरेको पाइन्छ। भारतमा सन् १८५९ को देवानी कार्यविधि संहिताको दफा २ ले पनि यस्तै व्यवस्था गरेको देखिन्छ। शब्दमा केही परिवर्तन गरी उक्त दफा २ सन् १८७७ र सन् १८८२ मा संशोधन गरी प्राइन्यायलाई कायमै राखिएको पाइन्छ। हाल भारतको देवानी कार्यविधि संहिता, १९०८ को दफा ११ मा प्राइन्याय सम्बन्धी व्यवस्था उल्लेख भएको पाइन्छ। उक्त दफा ११ को मूलरूप यस्तो छः-

"No court shall try any suit or issue in which the matter directly and substantially in former suit between the same parties, or between parties under whom they or any of them claim, litigating under the same title, in court competent to try such subsequent suit or the suit in which such issue has been subsequently raised, and has been heard and finally decided by such court."

त्यस्तै 'भारतीय अदालतको दृष्टिकोण अनुसार प्राइन्यायको स्थान ग्रहण गर्न मुद्दा अन्तिम रूपमा सुनी निर्णय गरेको हुनुपर्छ। त्यहाँको सर्वोच्च अदालतले एउटा मुद्दामा, "In order to create an effective bar of res judicata, a suit must have been finally heard and decided and it cannot be said that a suit which is rightly dismissed on the ground that it is premature is so heard and decided"³ भन्ने उल्लेख गरेको पाइन्छ।

२८. प्राइन्याय सम्बन्धमा यस अदालतबाट विभिन्न मुद्दामा सिद्धान्तहरु प्रतिपादन भएको पाइन्छ। प्राइन्यायको सिद्धान्तअनुरूप same plaintiff, same opponent and same subject or issue भएको मुद्दा एकै अदालतबाट एक पटकभन्दा बढी सुनुवाइ वा फैसला गर्न नहुने भन्ने हो। Due Process of Law अवलम्बन गरी एक पटक भएको फैसलाबाट विवादको अन्त्य हुने वा सो विषयमा सो निर्णय अन्तिम हुने भन्ने हो। विवादित विषयमा सक्षम

² "Where one is barred in any action real or personal by judgement, demurrer, confession or verdict, he is barred as to that or the like action of the nature, for the same thing forever". Res judicata by Hukam Chanda, Ed. 1894, P.3

³ ज्ञानेन्द्र बहादुर श्रेष्ठ, मुलुकी ऐन, पैरवी प्रकाशन, प्रथम संस्करण २०५० माघ पक्ष १२०-१२१

४६.

अदालतबाट सुनुवाइ गरी भएको फैसला सो मुद्दामा अन्तिम र निश्चयात्मक हुने" भनी डिल्लीरमण शर्मा न्यौपाने विरुद्ध रूपन्देही जिल्ला अदालतसमेत, ने.का.प. २०७५, अंक, १०, नि.नं. १०१२३ मा उल्लेख भएको पाइन्छ।

२९. नेपालको संविधानले नागरिकलाई सम्पत्ति सम्बन्धी संवैधानिक हक प्रदान गरेको छ। मुलुकी ऐन तथा प्रचलित कानूनले अंशलाई अंशीयाराको नैसर्गिक हकको रूपमा स्थापित गरेको पाइन्छ। परीणामस्वरूप मुलुकी ऐन, अंश वण्डाको महलको ३५ नं. मा अंश पाउँ भनी जहिलेसुकै पनि नालिस लाग्न सक्ने गरी हदम्यादको असिमित व्यवस्था गरेको देखिन आउँछ। यसै परिप्रेक्ष्यमा अंश मुद्दामा मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. नलाग्ने सम्बन्धमा प्रतिपादित नजिर यहाँ उल्लेख गर्न उपयुक्त देखिन्छ। "मुलुकी ऐन, अ.ब. द५ नं. ले एकपटक सक्षम अदालतमा मुद्दा परी फैसला भएपछि सोही विषयमा उनै झगडियाका नाउँमा पुनः मुद्दा दायर गर्नाबाट रोक लगाएको देखिन्छ। सामान्यतया प्राइन्यायको सिद्धान्तले मुद्दाको अन्तिमताको सिद्धान्तलाई समेत समेटेको हुन्छ। सक्षम अदालतमा मुद्दा परी प्रमाणको विवेचनासहित निष्पक्ष सुनुवाइ गरी विवादको समाधान भएको अवस्थामा प्राइन्यायको सिद्धान्त आकर्षित हुन सक्छ। मुलुकी ऐन, अंश वण्डाको महलको ३२ नं. मा अंश मुद्दामा वादीले तारिख गुजारे पनि मुद्दा डिसमिस गर्न हुँदैन, ठहरेबमोजिम फैसला गर्नुपर्छ भन्ने कानूनी प्रावधान रहेको पाइन्छ। प्रस्तुत मुद्दाको वादीले अघि दायर गरेको अंश मुद्दामा तोकिएको तारेख गुजारी बसेको भन्ने देखिन्छ। यसरी तारिख गुजारेकै कारणले मुद्दा डिसमिस गर्न नहुने ठहरेबमोजिम फैसला गर्नुपर्ने भन्ने अंश वण्डाको ३२ नं. को कानूनी व्यवस्थाबमोजिम निर्णय गरेको देखिए तापनि सो मुद्दामा यो यति कारणले प्रतिवादीहरूले अंश दिन नपर्ने भनी विवेचनासहित निर्णय भएको नपाईँदा यी वादीले प्रतिवादीहरूबाट अंश पाउँ भनी लिएको दावीको हकमा सबुद प्रमाणको रोहमा मूल्याङ्कन गराई खास निर्णय भएको नदेखिएकोले प्रस्तुत मुद्दालाई प्राइन्यायको सिद्धान्तको आधारमा भनी इन्कार गर्न मिल्ने देखिएन। अंश कानूनबमोजिम स्थापित कुनै खास परिवारमा जन्मेकै आधारमा प्राप्त हुने नैसर्गिक हकको विषय भएकोले व्यक्तिको नैसर्गिक हकलाई प्राइन्यायको सिद्धान्तको हवाला दिई निस्तेज गर्न हुँदैन।" भन्ने मान्यता सान्नानी भन्ने महकुमारी गजुरेलसमेत विरुद्ध कान्धी गजुरेल, मुद्दा: अंशचलन, फैसला मिति: २०६७/०९/०७, ने.का.प. २०६८, नि.नं. द५९७ को मुद्दामा स्थापित भएको देखिन्छ। यसैगरी "कुनै अंश मुद्दाको अन्त्य या त अंश नपाउने ठहरेको अवस्थामा हुन्छ या त अंश पाउने ठहरेको अवस्थामा हुन्छ। अर्थात् अंश मुद्दाको अन्तिम परिणति सम्पत्ति

१४

प्राप्त हुनु वा नहुनु हुन्छ। अंश पाउने ठहरेको स्थितिमा अंश बुझिलिएको वा विधिवत् तवरले सो हक छाडेको स्थितिमा मात्र मुद्दाको अन्त्य हुनसक्ने।” भन्ने रोहु मुसलमान समेत विरुद्ध अकबर अली मुसलमान, मुद्दा: अंश नामसारी, ने.का.प. २०६६, अंक ५, नि.नं. द१५५ मा व्याख्या भएको पाइन्छ।

३०. अंश व्यक्तिको नैसर्गिक हक भएकोले अंश प्राप्त नगरेसम्म यो हक समाप्त हुन सक्दैन भन्ने मुलुकी ऐन, अ.बं. द५ नं. मा व्यवस्थित प्राइन्यायको यो यस्तो सिद्धान्त हो, जसले मुद्दाको सुनिश्चित अन्त्यको व्यवस्था गर्दछ। कुनै अंश मुद्दाको अन्त्य या त अंश नपाउने ठहरेको अवस्थामा हुन्छ या त अंश पाउने ठहरेको अवस्थामा हुन्छ। अर्थात् अंश मुद्दाको अन्तिम परिणति सम्पत्ति प्राप्त हुनु वा नहुनु सँग हुन्छ। अंश पाउने ठहरेको स्थितिमा अंश बुझिलिएको वा विधिवत् तवरले सो हक छाडेको स्थितिमा मात्र मुद्दाको अन्त्य हुन्छ। अर्कोतर्फ अंश नपाउने गरी ठहरेको स्थितिमा मुद्दाको अन्त्य भएको मान्नुपर्ने हुन्छ। प्रचलित कानूनी व्यवस्था र यस अदालतबाट उल्लिखित प्रतिपादित सिद्धान्तबाट अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त आकर्षित हुने नदेखिएता पनि यो यति कारणले प्रतिवादीहरूले अंश दिन नपर्ने भनी विवेचनासहित निर्णय नभएको अवस्था र अंश पाउने ठहरेकोमा अंश बुझि नलिएकोमा बाहेक कतिपय अवस्थामा अपवाद स्वरूप अंश मुद्दामा समेत प्राइन्यायको सिद्धान्त आकर्षित हुन सक्ने देखिन्छ।
३१. अब तेश्रो अर्थात् प्रस्तुत अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त अपवादको रूपमा आकर्षित हुन सक्छ वा सक्दैन? भन्ने प्रश्नतर्फ हेर्दा, यी पुनरावेदक वादीले पहिलेको अंश मुद्दाको वादी समेतलाई प्रतिवादी बनाइएको छ भन्ने जिकिर लिए पनि यी वादी कान्छा सिद्धिनारायण डंगोलको तर्फको हाँगाको र प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी रही पहिलेको अंश मुद्दामा वादी रहेका काहिला सिद्धिलाल (शिलाल) डंगोलको तर्फको हाँगाको भई आ-आफ्नो हाँगातर्फको भाग अंश माग गरेको भई निजहरु एकासगोलमा रहे बसेको भन्ने देखिएन। प्रतिवादीहरु रामबहादुर डंगोल, ज्ञानबहादुर डंगोल र न्हुच्छेबहादुर डंगोल अधिल्लो मुद्दामा वादी रहेका र निजहरु समेतबाट तायदाती फाँटवारी पेश गर्ने गरी भएको आदेश बमोजिम आफ्नो नाम जिम्मामा वण्डा लाग्ने कुनै सम्पत्ति नभएको भनी मिति २०५७। ११। १२ मा कागज गरी सहीछाप समेत गरेको देखिंदा यी पुनरावेदक वादीले प्रस्तुत पछिल्लो अंश मुद्दामा थप भएका प्रतिवादीबाट तायदाती नलिइएको भनी लिएको जिकिर मनासिब र तथ्ययुक्त देखिएन। प्रतिवादीहरूले प्रतिवाद नगरी बसेका कारण कानून बमोजिम निजहरुको नाम दर्ता र जिम्माको वण्डा लाग्ने सम्पत्तिको

४८

तायदाती फाँटवारी पेश गर्ने दायित्व रहेका यी वादीले सोही बमोजिम फाँटवारी पेश नगरेको वा गर्न नसकेको र पेश भएको फाँटवारीको उल्लेखित सम्पत्ति प्रतिवादीहरुको नाम दर्तामा रहेको नदेखिएको कारण वादी दावी नपुग्ने गरी निर्णय भएको देखिन आएको छ।

३२. यस्तै साबिक मुलुकी ऐन, अंश वण्डाको महलको २० नं. मा, "अंशको नालिस परी आएकोमा अंश वण्डा गरिदिनु पर्ने देखिन आएपछि मुद्दा फैसला नगर्दै घरको लेनदेन कामकाज गर्ने जानकारसँग यसै महलको २३ नम्बर बमोजिम अंश वण्डा गर्नुपर्ने चल अचल धन र ऋण समेत गैह श्रीसम्पत्ति यत्तिकै हो, दबाए छपाएको छैन भन्ने धर्म भकाई फाँट लिई वण्डा गरिदिनु पर्द्द। कानून बमोजिम वण्डा गरिदिनु पर्द्द।" भन्ने कानूनी व्यवस्था रहे भएको पाइन्छ। सोही कानूनी व्यवस्था बमोजिम काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट पहिलो अंश मुद्दामा फिराद परेको मिति २०५७।०३।०८ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सोको अधिल्लो दिनसम्मको वण्डा गर्नुपर्ने चल अचल श्रीसम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी माग गर्ने गरी आदेश भएको देखिन आयो। सोही आदेश बमोजिम सोही महलको २१, २२ र २३ नम्बर बमोजिमको प्रकृया र कार्यविधि पुरा गरी पेश भएको तायदाती फाँटवारीको आधारमा मुद्दा फैसला भएको र सो फैसला अन्तिम भई बसेको अवस्था देखिन्छ। उक्त फैसलाबाट यी वादी प्रतिवादी बीच अंशियार नाताका भएको, मानो छुट्टिएको मिति एवं वादी प्रतिवादी बीच यस अघि विधिवत रूपमा अंश वण्डा नभएको भन्ने पुष्टी भएको देखिन्छ। मुलुकी ऐन, अंश वण्डाको महलको २७ नं. मा, "दबाए छपाएको छैन भनी कागज गरिसकेपछि दबाए छपाएको ठहर्न्यो भने त्यो धनमाल दबाउनेले पाउँदैन। नदबाउने अरु अंशियारले ऐन बमोजिम अंश गरी खान पाउँछन्। दबाए बापतको सजाय हुँदैन।" भन्ने देखिएकाले तायदाती फाँटवारीमा नदेखिएको, नदेखाएको सम्पत्ति वा लुकाई राखेको सम्पत्तिको हकमा सोही व्यवस्था आकर्षिक हुनेनै देखिन्छ। अंशियार नाताको व्यक्ति भएकोमा विवाद नभएको, वादी प्रतिवादी बीच यसअघि विधिवत अंश वण्डा भएको भन्ने पनि नदेखिएको र फिराद परेको दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सोको अधिल्लो दिनसम्मको वण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी लिने गरी आदेश भई एक पटक विवादीत विषयको तथ्यमा प्रवेश गरी सक्षम अदालतबाट फैसला भई अन्तिम भई बसेको विषयमा अधिल्ला अंश मुद्दाको विषय र प्रसङ्ग समेत नखुलाई पुनः फिराद दायर हुन आएको देखिएको अवस्थामा र अंश वण्डाको २७ नं. बमोजिमको अंशदपोटको प्रकृयामा जान सक्ने अवस्था विद्यमान रहेको तथा प्रतिवादी

उपस्थित नरहेको अवस्थामा प्रतिवादीहरूको नाम दर्ताको तायदाती फॉटवारी बुझाउनु पर्ने दायित्व पुरा नगरी, आफ्नो नाम वा जिम्मामा वण्डा गर्नु पर्ने कुनै सम्पत्ति छैन भनी एकपटक कागज गरिसकेको भई सोही आधारमा एक पटक निष्टारा भइबसेको विषयमा अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त आकर्षित हुदैन भनि खोल्नु र देखाउनु पर्ने तथ्य र विषय नखुलाई, सम्बन्धित अदालतबाट भएको निर्णय उपर पुनरावेदन नगरी मुद्दा अन्तीम भई बसेको अवस्थामा फेरी एक पछि अर्को मुद्दा गर्न अंश मुद्दामा प्राइन्यायको सिद्धान्त लाग्दैन भन्ने मान्यताले मुद्दा माथि मुद्दा गर्ने असिमित छुट दिएको मान्न सकिदैन।

३३. अब चौथो एवं अन्तिम प्रश्न अर्थात पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्छ वा सक्दैन? भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा, न्याय प्रशासनलाई व्यवस्थित गर्न र न्याय छिटो, कम खर्चिलो र सुलभ बनाउन न्याय प्रशासन ऐन जारी भएको पाइन्छ। साबिक न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १९ मा अदालतको निर्णय अन्तिम हुने र सो निर्णयलाई मुद्दाका पक्षहरूले मान्न पर्ने गरी बाध्यात्मक कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ। सो दफा १९ को उपदफा (२) मा, “यो ऐन वा प्रचलित कानूनमा अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक एक पटक कुनै अदालत, निकाय, अधिकारीले निर्णय गरिसकेको मुद्दा पुनः सोही अदालत, निकाय, वा अधिकारीले हेर्न वा इन्साफमा फरक पर्ने गरी त्यसमा संशोधन गर्नु हुँदैन।..” भनी एक पटक मुद्दाको तथ्यमा प्रवेश गरी कानून बमोजिम फैसला भएको विषयमा सोही अदालत वा निकायले हेर्न र अधिल्लो इन्साफमा फरक पर्ने गरी संशोधन समेत गर्न नहुने गरी बन्देज लगाएको पाइन्छ। अधिल्लो मुद्दामा प्रतिवादीहरूले प्रतिवाद नगरी म्याद गुजारी बसेको कारण यी वादी समेतले अदालतबाट माग भएको आदेश बमोजिम प्रतिवादी जिम्माको वण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्तिको तायदाती फॉटवारी पेश नगरेको/गर्न नसकेको कारण र वादी जिम्मामा वण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्ति नभएको भनी कागज गरिदिएको कारण वादी दावी नपुगेको देखिन्छ। पेश भएको तायदाती फॉटवारीमा उल्लेखित सम्पत्तिको हकमा वादी प्रतिवादी बीच वण्डा नलाग्ने गरी विवेचना सहित भएको फैसला उपर पुनरावेदन परेको अवस्था नहुँदा सोतर्फ बोलीरहन परेन। यसरी कानूनले तोकेको प्रक्रिया र कार्यविधि पुरा गरी व्याख्या र विवेचनासहित भएको विषयमा यी पुनरावेदक वादीले अंश नपाएको भन्ने कारणले मात्र जन्मसिद्ध नैसर्गिक हक अधिकारमा आघात परेको भनी निरूपण भैसकेको विषयमा समेत पटक पटक उही व्यक्ति उपर मुद्दा गर्न पाउनु पर्छ भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर मुलुकी ऐन, अ.बं. ८५ नं. को कानून र न्यायसम्मत नदेखिएकोले सो जिकिरसँग सहमत हुन सकिएन।

१६

३४. अर्कोतर्फ, अधिल्लो मुद्दामा रहेका यी पुनरावेदक वादी बाहेकका अन्य वादीहरु समेत रहेका र ती वादीहरु प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी बनाइएको देखिन्छ। अधिल्लो मुद्दामा ती व्यक्तिहरुबाट समेत तायदाती फाँटवारी माग भई आफ्नो जिम्मामा वण्डा गर्नुपर्ने कुनै सम्पत्ति नरहेको भनी कागज गरेको अवस्था हुँदा प्रतिवादीको महलमा अधिल्लो मुद्दाका वादीहरु अंशियारको रूपमा थप भएका प्रतिवादीहरुबाट तायदाती फाँटवारी माग गरी निर्णय गर्नुपर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकिर प्रचलित कानून एवं न्यायका मान्य सिद्धान्त समेतको प्रतिकूल देखिएकोले पुनरावेदकको सो पुनरावेदन जिकिरसँग एवं मुद्दा दोहो-न्याई हेने अनुमति प्रदान हुँदा लिइएको संयुक्त इजलासको आधारसँग समेत सहमत हुन सकिएन।
३५. अतः माथि प्रकरण प्रकरणमा विवेचना गरिए बमोजिमका आधार, कारण एवं न्यायका मान्य सिद्धान्त समेतका आधारमा यो यति कारणले वादी दावी नपुग्ने गरी विवेचनासहित निर्णय भएको देखियो। एक पटक निप्टारा भइसकेको विषयमा फिराद परेको दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी अंश दिलाई पाउँ भनी उही वादीले उही प्रतिवादी उपर पुनः गरेको फिरादबाट कारवाही गर्न मिल्ने देखिन नआएकोले साबिक मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको महलको ८५ नं. बमोजिम वादी दावी खारेज गर्ने गरेको सुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०७२।०२।०७क्षेत्रफला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०७२।०८।१७ मा भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक वादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। फैसलाको प्रति विद्युतीय प्रणालीमा प्रविष्ट गरी दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनू।—

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश
२०७९।०८।१७

इजलाश अधिकृत :- गम्भीर घिमिरे (उप सचिव); नीति उप्रेती (शाखा अधिकृत)

अनुसन्धान सहयोगी :- लक्ष्मी राना (शाखा अधिकृत); श्रेया संजेल (शाखा अधिकृत)

कम्प्यूटर टाईप गर्ने :- मिलन राणा

इति सम्वत् २०७९ साल मंसिर २ गते रोज ६ शुभम्।